

UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 24 listopada 2011 roku Z. G. wniósł o zasądzenie na swoją rzecz od K. Z. kwoty 45 830 zł tytułem rozliczenia majątku i nakładów poczynionych przez powoda w trakcie trwania konkubinatu ze zmarłą B. Z. na stanowiące własność pozwanego lokale o numerach (...) położone przy ul. (...) w Ł., nakładów na działkę położoną w Ł. przy ul. (...) oraz pozostawionych pozwanemu ruchomości, wraz z odsetkami ustawowymi.

(pozew k. 3-7)

W piśmie procesowym z dnia 8 czerwca 2012 roku powód zmodyfikował dochodzone roszczenie w ten sposób, że wniósł o zasądzenie tytułem rozliczenia majątku i nakładów poczynionych przez siebie w trakcie trwania konkubinatu ze zmarłą B. Z.: od K. Z. kwoty 17 505,00 zł, od małoletniego K. Z. kwoty 4 220 zł, a także solidarnie od K. Z. i S. Z. kwoty 24 105 zł. Jako podstawę prawną dochodzonego roszczenia wskazano przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 k.c. i następne)

(pismo procesowe k. 115-116, głos do protokołu rozprawy k. 204-208)

Pozwani wnosili o oddalenie powództwa w całości

(pismo procesowe k. 119-121, głos do protokołu rozprawy k. 200-202)

Wyrokiem z dnia 22 października 2013 roku Sąd Rejonowy dla Łodzi - Śródmieścia w Łodzi w sprawie o sygnaturze akt III C 1104/13 oddalił powództwo w stosunku do wszystkich trzech pozwanych. W punktach 2 i 3 zasądził od Z. G. tytułem zwrotu kosztów procesu: solidarnie na rzecz K. Z. i S. Z. kwotę 2434 zł oraz na rzecz K. Z. kwotę 617 zł.

(wyrok i uzasadnienie k. 210-214)

Apelację od powyższego wyroku wywiódł powód, zaskarżając go w całości i na podstawie art. 368 § 1 pkt. 2 k.p.c. zarzucając:

1. naruszenie przepisów postępowania, które miało wpływ na treść zaskarżonego wyroku, tj.:

- art. 278 § 1 k.p.c. poprzez oddalenie wniosków dowodowych w postaci opinii biegłych dla wyliczenia wysokości nakładów, jakie poczynił powód na majątek pozwanych, a tym samym wyliczenie wysokości bezpodstawnego wzbogacenia pozwanych jako następców prawnych konkubiny powoda;

- art. 227 k.p.c. poprzez oddalenie wniosków dowodowych z przesłuchania świadków R. W., S. L., E. L., E. N. i J. N. powołanych dla ustalenia istotnych okoliczności mających znaczenie do rozstrzygnięcia tj. dokonywania poprzez powoda nakładów na majątek pozwanych oraz ich wartości, a tym samym zakresu bezpodstawnego wzbogacenia pozwanych jako następców prawnych konkubiny powoda;

- naruszenie art. 233 § k.p.c. poprzez całkowicie dowolne ustalenie przez Sąd, że celem świadczenia nakładów na majątek partnerki powoda w postaci remontów nieruchomości należących do pozwanych, budowy domku letniskowego, zakupu drzew ozdobnych, nakładu pracy i nakładu finansowego było trwanie konkubinatu wobec czego nie występuje przesłanka bezpodstawnego wzbogacenia – zubożenia solvensa; wybudowanie domku na działce nie stanowi zubożenia po stronie powoda, ponieważ powód z działki korzystał; skoro powód nie zabrał swoich rzeczy z mieszkania pozwanego K. Z. to nigdy nie był ich posiadaczem samoistnym, w sytuacji kiedy ruchomości te stały się częścią składową prawa własności lokalu;

- sprzeczność istotnych ustaleń faktycznych z treścią materiału dowodowego, polegająca na tym że z materiału dowodowego wynika, iż powód pozostawał z poprzedniczką prawną pozwanych przez 23 lata w konkubinacie,

prowadząc wspólne gospodarstwo domowe, w tym czasie dokonywał ze swoich środków nakładów na majątek konkubiny oraz pozwanych traktowanych jako najbliższa rodzina, nakłady te istnieją do dziś i są wykorzystywane przez pozwanych z wyłączeniem powoda, brak było jakichkolwiek podstaw do przyjęcia konstrukcji darowizny, ustalenia iż do masy spadkowej weszły nakłady, z jednoczesnym brakiem ustalenia, iż po stronie pozwanych doszło do bezpodstawnego wzbogacenia, a po stronie powoda nie nastąpiło zubożenie;

- naruszenie art. 328 § k.p.c., który ma znaczenie dla oceny instancyjnej wyroku, poprzez uchylenie się do analizy prawnej i faktycznej okoliczności wynikających z art.. 405 k.c.;

II. Naruszenie przepisów prawa materialnego polegające na naruszeniu:

- art. 405 k.c. w drodze uchylenia się od jego zastosowania do rozliczenia nakładów z trwającego 23 lata konkubinatu, w toku którego powód dokonywał nakładów na majątek swojej konkubiny i jej rodziny i jednocześnie uznanie przez sąd że po stronie powoda nie nastąpiło zubożenie co stanowi błędną wykładnię przesłanki zubożenia i brak analizy w świetle normy tego przepisu przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia po stronie pozwanych;

- art. 6 k.c. poprzez odebranie możliwości udowodnienia faktów, z których powód wywodził skutki prawne w drodze oddalenia wniosków dowodowych.

W aspekcie wadliwości procedowania Sądu, apelujący zarzucił, iż Sąd uchylił się od rozpoznania istoty sprawy. Jednocześnie na podstawie art. 368 § 1 pkt. 4 i 5 k.p.c. powód wniósł o:

1. dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków wymienionych w pozwie z dnia 17 listopada 2013 roku w pkt. 2;
2. dopuszczenie dowodu z opinii biegłego ds. budownictwa dla wyliczenia wartości nakładów na lokale mieszkalne nr (...) w Ł. przy ul. (...) i domku;
3. dopuszczenie dowodu z opinii biegłego ds. budownictwa dla wyliczenia wartości pozostawionego wyposażenia w lokalu mieszkalnym nr (...) w Ł. przy ul. (...).

W następstwie w/w zarzutów skarżący:

1. w sytuacji ustalenia, iż zakres wniosków dowodowych prowadzi w konsekwencji do konieczności powtórzenia postępowania dowodowego w całości, lub przyjęcia zarzutu, iż Sąd uchylił się od rozpoznania istoty sprawy wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, przekazując temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach procesu;
2. ewentualnie mając na uwadze, iż Sąd odwoławczy jest Sądem meriti, po przeprowadzeniu wnioskowanych dowodów o zmianę wyroku i uwzględnienie przywództwa w całości poprzez zasądzenie od pozwanych na rzecz powoda kwoty 45.830 zł wraz z odsetkiem ustawowym od dnia złożenia pozwu tj. od 17 listopada 2011 roku do dnia zapłaty w tym kwoty 17.505,00 zł od pozwanego Krzysztofa B. Z. i S. Z.,
3. zasądzenie od pozwanych kosztów postępowania za obie instancje, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych od pozwanych na rzecz powoda.

(apelacja k. 224-229)

Sąd Odwoławczy zważył, co następuje:

Apelacja powoda okazała się zasadna i jako taka skutkowałą uchyleniem zaskarżonego wyroku i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu dla Łodzi - Śródmieścia w Łodzi.

Na wstępie dalszych rozważań stwierdzić należy, iż z uwagi na sposób i zakres przeprowadzonego przez Sąd pierwszej instancji postępowania dowodowego na obecnym etapie postępowania nie jest możliwym poczynienie przez Sąd Odwoławczy własnych ustaleń faktycznych, istotnych z punktu widzenia merytorycznego rozstrzygnięcia przedmiotowej sprawy. Przed przystąpieniem do analizy zaskarżonego orzeczenia godzi się zauważyć, że ma rację skarżący twierdząc, iż Sąd meriti uchylił się od rozpoznania istoty sprawy. Jednocześnie należy podkreślić, iż wszystkie zarzuty apelacyjne - zarówno te o charakterze procesowym, jak i te o charakterze materialnoprawnym - sprowadzają się w swej istocie do zakwestionowania przyjętej przez Sąd meriti koncepcji braku przyznania ochrony prawnej konkubinatowi w sytuacji, gdy przyczyną jego ustania jest śmierć jednego z partnerów. Tym samym za uprawnione należy uznać łączne rozpoznanie wszystkich zarzutów apelacyjnych, które ze względu na swój charakter oraz sposób sformułowania uzupełniają się nawzajem.

Jak to zostało najpełniej scharakteryzowane w wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 26 października 2012 roku (I Aca 470/12, opubl. Lex), do cech rozliczeń majątkowych konkubentów można zaliczyć niedopuszczalność stosowania wprost ani przez analogię przepisów z zakresu małżeńskich stosunków majątkowych, brak uniwersalnej podstawy rozliczeń, stosowanie unormowań prawa cywilnego odpowiednich do indywidualnie ustalonego stanu faktycznego, a także trudności wynikające z konieczności stosowania instytucji prawnych stworzonych dla typowego obrotu cywilnoprawnego do sytuacji charakteryzujących się specyficznym splotem więzi osobistych i majątkowych. W rezultacie, w każdej takiej sprawie, przyjęcie prawnej podstawy rozliczenia jest uzależnione od konkretnego stanu faktycznego istniejącego w trakcie trwania związku.

W przypadku braku możliwości zastosowania przepisów szczególnych - zgodnie z utrwalonym w doktrynie i judykaturze stanowiskiem - rozliczenie wzajemnych roszczeń osób pozostających ze sobą w nieformalnym związku następować powinno według przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 k.c. i n.) Pogląd taki wyrażony został między innymi w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2000 roku (IV CKN 32/00, opubl. Lex), a także w wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 21 października 2010 roku (I Aca 511/10, opubl. Lex). W omawianym kontekście należy mieć również na uwadze, iż zasądzeniu z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia podlega kwota odpowiadająca wartości wzbogacenia istniejącego w chwili wyrokowania, co oznacza konieczność jej ustalenia według stanu wzbogacenia i cen z daty wyrokowania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 roku, IV CSK 27/09), opubl. Lex).

Nie sposób podzielić stanowiska Sądu Rejonowego, iż przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu nie znajdują zastosowania w sytuacji ustania konkubinatu w wyniku naturalnej śmierci jednego z partnerów. Zdaniem Sądu pierwszej instancji w takiej sytuacji cel wzajemnych świadczeń został osiągnięty, gdyż wspólne pożycie trwało kilka lat i partnerzy wspólnie korzystali ze współdziałania w zakresie utrzymywania gospodarstwa domowego. Pogląd ten - niezajdujący potwierdzenia zarówno w literaturze przedmiotu, jak i orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych - nie może zostać zaakceptowany. W ocenie Sądu Odwoławczego, nie ma żadnych uzasadnionych podstaw by różnicować pozycję osoby dokonującej nakładów na rzecz stanowiącą własność innej osoby w zależności od tego, czy konkubinat ustał wskutek rozstania partnerów czy też śmierci jednego z nich. Podzielenie stanowiska Sądu meriti w tej kwestii prowadziłoby do absurda wniosku, iż wypracowana przez judykaturę koncepcja wzajemnych rozliczeń osób żyjących w konkubinacie na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu najpełniej chroni nie osoby żyjące w nieformalnym związku, lecz spadkobierców jednego z nich. W kontekście przedmiotowej sprawy szczególnie podkreślić należy, iż dokonane przez Z. G. miały charakter trwałe i znaczny - i jako takie są do dnia dzisiejszego wykorzystywane przez spadkobierców B. Z., z wyłączeniem korzystania z nich przez powoda. Wydaje się, że Sąd Rejonowy błędnie utożsamiał ustanie celu świadczenia z osiągnięciem zamierzonego celu świadczenia i z faktu tego wyprowadził niewłaściwe wnioski jurydyczne.

Za nieuzasadnione uznać należy także twierdzenie Sądu pierwszej instancji, iż umożliwienie rozliczeń na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu w sytuacji śmierci jednego z partnerów stwarza dla konkubinatu ochronę prawną dalej idącą aniżeli ma to w miejsce w przypadku małżeństwa. Zauważyć bowiem należy, iż przepisy o podziale

majątku wspólnego byłych małżonków znajdują zastosowanie zarówno w przypadku śmierci jednego z małżonków, jak i w przypadku ustania małżeństwa w inny sposób (np. przez rozwód).

W ocenie Sądu Odwoławczego za nieuprawnione uznać należy także stwierdzenie, że "można powiedzieć, że tyle co dawał (powód) to otrzymywał w zamian". Ten fragment uzasadnienia najdobitniej wskazuje, iż Sąd meriti uchylił się od rozpoznania istoty sprawy. Z całą stanowczością godzi się zauważyć, iż dokonanie szczegółowych ustaleń faktycznych w tym zakresie zostało pominięte i zastąpione niczym nie popartą w/w ogólną formułą. Za uchybienie procesowe mające istotny wpływ na treść zaskarżonego orzeczenia uznać należy z całą pewnością wydanie postanowienia na rozprawie w dniu 8 października 2013 roku oddalającego wszystkie dotychczas nierozstrzygnięte wnioski dowodowe, uchylające postanowienia dowodowe i oddalające wnioski dowodowe w zakresie dowodów dotychczas nieprzeprowadzonych (k. 197v.). Po pierwsze oznacza to, że Sąd meriti zaniechał dokładnego ustalenia zakresu nakładów powoda na majątek stanowiący obecnie własność spadkobierców jego byłej konkubiny - co było możliwe poprzez przesłuchanie w charakterze świadków R. W., S. L., E. L., E. N. i J. N.. Ponadto, Sąd pierwszej instancji nie dokonał ustalenia wartości poszczególnych nakładów poprzez dopuszczenie dowodów z opinii dwóch biegłych, tj. biegłego ds. budownictwa dla wyliczenia wartości nakładów na lokale mieszkalne nr (...) położone przy ul. (...) w Ł. i w domku na działce oraz biegłego ds. wyceny ruchomości dla wyliczenia wartości pozostawionego wyposażenia w lokalu mieszkalnym w Ł. położonym przy ul. (...) w Ł.. Bez poczynienia wskazanych ustaleń niemożliwym jest merytoryczne rozstrzygnięcie przedmiotowej sprawy. Jak słusznie podnosi apelujący, doszło tym samym do naruszenia art. 278 § 1 k.p.c., art. 227 k.p.c. oraz art. 233 § 1 k.p.c. - a uchybienia te miały w sposób oczywisty wpływ na treść wydanego wyroku. Jednocześnie postępowanie Sądu meriti uchybiło art. 6 k.c. poprzez odebranie powodowi możliwości udowodnienia faktów, z których wywodził on skutki prawne.

Za równie nieuzasadnione, co zacytowane powyżej stwierdzenie, iż "można powiedzieć, że tyle co dawał (powód) to otrzymywał w zamian" uznać należy także rozważania Sądu pierwszej instancji w zakresie odnoszącym się do prac wykonanych przez Z. G. w ogródku działkowym. Z jednej strony Sąd uznał, iż powód uporządkował teren oraz postawił dom (altankę), a prace te miały charakter znaczny. Z drugiej zaś stwierdził, iż brak jest podstaw do zakwestionowania braku zubożenia Z. G. z uwagi na fakt, iż prace ogrodowe lub drobno-budowlane związane z zagospodarowaniem terenu są nie tylko przymusem, lecz również szczególnego rodzaju przyjemnością. Takie stanowisko Sądu meriti ocenić należy jako sprzeczne wewnętrznie i niekonsekwentne, a wyprowadzony wniosek za niezasadny. W świetle poczynionych ustaleń faktycznych (fakt wybudowania domku na działce), brak jest podstaw do stwierdzenia, iż po stronie powoda nie występuje w tym zakresie przesłanka zubożenia.

W ocenie Sądu Okręgowego nie można również zaakceptować poglądu wyrażonego przez Sąd pierwszej instancji w zakresie prawa własności powoda ruchomości pozostawionych w mieszkaniu jego byłej konkubiny. Na obecnym etapie postępowania brak jest uzasadnionych podstaw, by z faktu niezabrania tych rzeczy podczas opuszczania lokalu wyprowadzić wnioski o zmanifestowaniu przez Z. G. świadomości niebycia ich posiadaczem samoistnym. Podkreślić należy, iż rozważania te nie zostały poparte szczegółowymi ustaleniami faktycznymi. Odrzucając a priori prawo własności powoda bez przekonującej argumentacji, Sąd meriti zaniechał zarówno przesłuchania zawnioskowanych świadków, jak również przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego ds. wyceny ruchomości.

Orzekając o uchyleniu zaskarżonego wyroku i przekazaniu Sądowi Rejonowemu sprawy do ponownego rozpoznania, Sąd Okręgowy miał na uwadze, iż ewentualne wydanie orzeczenia reformatoryjnego w niniejszej sprawie pozbawiałoby strony możliwości jego zaskarżenia - co w konsekwencji naruszałoby konstytucyjną zasadę dwuinstancyjności postępowania (art. 176 ust. 1 Konstytucji RP). W pierwszej kolejności wskazać należy, iż z uwagi na przesłuchanie w charakterze świadków kilku osób przez Sąd meriti wydanie wyroku nie wymagałoby co prawda przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (art. 386 § 4 in fine) - jednakże jego uzupełnienie poprzez przeprowadzenie dowodu z zeznań kolejnych pięciu świadków oraz dopuszczenie dowodów z opinii dwóch biegłych (ds. budownictwa i ds. wyceny ruchomości) wpływałoby w sposób znaczący na poczynienie istotnych ustaleń faktycznych. Ponadto, oprócz stwierdzonych naruszeń prawa o charakterze procesowym, Sąd Rejonowy de facto zaniechał również zbadania materialnej podstawy żądania pozwu (przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu)

stwierdzając, iż "można powiedzieć, że tyle co dawał (powód) to otrzymywał w zamian"- co w konsekwencji prowadzi do uzasadnionego wniosku, iż doszło do nierozpoznania istoty sprawy.

W toku ponownego rozpoznania sprawy Sąd I instancji przeprowadzi postępowanie dowodowe bacząc, by nie dopuścić się uchybień wskazanych w toku powyższego wyводу. W szczególności, Sąd Rejonowy dla Łodzi - Śródmieścia w Łodzi uzupełni postępowanie dowodowe poprzez dopuszczenie zgłoszonych dotychczas przez stronę powodową wniosków dowodowych, tj.:

- przesłucha w charakterze świadków R. W., S. L., E. L., E. N. i J. N. na okoliczności wskazane w punkcie 2. pozwu;
- dopuści dowód z opinii biegłego ds. budownictwa dla wyliczenia wartości nakładów na lokale mieszkalne nr (...) położone przy ul. (...) w Ł. i w domku;
- dopuści dowód z opinii biegłego ds. wyceny ruchomości dla wyliczenia wartości pozostawionego wyposażenia w lokalu mieszkalnym w Ł. położonym przy ul. (...) w Ł..

W zależności od wyników postępowania dowodowego, Sąd pierwszej instancji uwzględni również inne wnioski dowodowe niezgłoszone dotychczas przez strony - jeśli uzna, iż ich przeprowadzenie ma znaczenie dla poczynienia istotnych ustaleń faktycznych. Następnie, dokonując oceny jurydycznej, Sąd Rejonowy powinien wziąć pod uwagę przywołany powyżej dorobek doktryny i orzecznictwa w zakresie rozliczeń pomiędzy byłymi konkubentami na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 k.c. i n.) - co w konsekwencji pozwoli na wydanie w niniejszej sprawie prawidłowego orzeczenia.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Odwoławczy na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu dla Łodzi - Śródmieścia w Łodzi do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).